

a Gárdonyi-irodalom azóta nem sokat változott, de azért figyelembe kellett volna venni az újabb kutatási kezdeményezéseket, s legalább a maga felderítette emberi-pedagógusi vonásokat mélyebben lehetett volna kiterjeszteni a szépirodalmi munkásságára is. Így nem lenne oly sommás és sablonos ítélete különösen Gárdonyi kései munkáira vonatkozóan. Csak két tényezőre hívjuk fel ezekkel kapcsolatban a figyelmet. Gárdonyi műveinek nagy hányadán erősen érzik a pedagógiai célzatosság, ami a szakíróknak nyilvánvalóan erénye, de a szépirodalom nem válik mindenkor előnyére. Bizony Gárdonyi munkáinak jórészen érződik némi didaktikusság, amitől nemigen tud szabadulni. A másik, amit figyelembe lehetett volna venni, s ezáltal Gárdonyi „lélektanosságának” némi magyarázatát adhatta volna a szerző, hogy a pedagógus és az író egyaránt az emberi belső, a jellem kialakítására veti a fősúlyt, számára a „lélek” az elsődleges. Ez is oka lehet annak, hogy az író gyakran befelé fordul, önmaga gondolataival foglalkozik s azokat vetíti ki.

Ezek az irodalomtörténet szempontjából sajnálatos hiányok ugyan, de semmit sem vonnak le a mű pedagógiai nevelő értékéből. Meggyőződésünk, hogy a kis könyvet olvasó pedagógusok — vagy bárki — sok nemes gondolatot találnak benne, amelyek még inkább megerősítik őket hivatásérzetükben.

Gergely Gergely

Nagy Péter: Móricz Zsigmond. 2., átdolgozott kiadás. Bp. 1962. Szépirodalmi K. 518 l.

Nagy Péter Móricz Zsigmond-monográfiája 1952-ben készült és 1954-ben jelent meg először. A mű már ekkor nagy feltűnést és érdeklődést keltett mind a szakemberek, mind az irodalom iránt komolyan érdeklődő olvasók körében. Nagy Péter könyve volt az első olyan tudományos igényű mű, mely a felszabadulás után a teljesség és a marxista vizsgálati módszer igényével foglalkozott a XX. századi magyar irodalom legnagyobb kritikai realista alkotójának életpályájával és munkásságával.

Nagy Péter elmondotta, hogy műve megírásával kettős célja volt: egyrészt Móricz Zsigmond életművét, amelyet 1952 előtt zavart csend vett körül, akarta méltó helyére tenni irodalmunk és haladó kulturális hagyományaink történetében, másrészt személyes elkötelezettséget érzett a munka elvégzésére. A Móricz-mű értékei mindig mély emberi élményeket jelentettek számára. Amellett, hogy tudományos munkát akart írni, a nagyközönségnek is kalauza kívánt lenni, e nagy értékeket s az ezek kiváltotta élményeket akarta továbbítani számára. Az általános

írói fejlődésrajz felvázolásával együtt igyekezett elvégezni az egyes Móricz-művek analízisét is. Munkáját nem a kutatások zárókövének, hanem éppen új szellemű megindulásának tekintette.

A mű 1. kiadása óta a Móricz-kutatás jelentékeny eredményeket ért el. Móricz Virág: *Apám regénye*, Móricz Miklós: *Móricz Zsigmond indulása*, Vargha Kálmán: *Móricz Zsigmond és az irodalom*, s mindenekelőtt Czine Mihály *Móricz Zsigmond útja a forradalmakig* c. monográfiája és ezeken kívül számos részlettanulmány, kortársi megemlékezés és Móricz-szövegközlés látott napvilágot. Nagy Péter ezek ismeretében s munkája 1. kiadása bírálóinak észrevételeit figyelembe véve készítette el az újabb kiadást.

A két kiadást összevetve nem tűnnek ugyan elénk szembeszökő eltérések, de részleteiben is megvizsgálva a dolgot, kétségtelen, hogy Nagy Péter mind tartalmi, mind stilisztikai szempontból sok vonatkozásban tovább munkálta és finomította Móricz-monográfiáját. A tíz év előtti vita és az újabb kutatások eredményeként kerültek bele olyan részek, amelyek erőteljesebben rajzolják meg Móricz kapcsolatát a 19. századi és a 20. század eleji magyar prózairodalommal, továbbá figyelembe veszik az újabb folklór-, irodalomelméleti és esztetikai kutatások eredményeit, s több vonatkozásban bővítik a könyv anyagát (új részlet Móricz publicisztikájáról, azóta előkerült műveiről, terveiről: Csibe-dráma, lapangó cikkek, Ady-életrajz terve stb.). Árnyaltabban és több megértéssel fogalmazza meg az író stílusára, esztétikái és politikai nézeteire vonatkozó észrevételeit és megállapításait.

A könyv új kiadását végigolvasva nem kell, hogy az legyen az érzésünk, ami az első változat nyomán Révai József volt, hogy az utolsó fejezet (*A mi írónk*) végkövetkeztetései nem függenek össze logikusan és szervesen az előbbi részek megállapításaival, de abban, hogy a paraszti élet teljességének realista ábrázolásával kora egyik centrális kérdését ragadta meg s ezáltal — noha nem rajzolt „körképet” kora Magyarországról — paraszti demokratikus alapon nagyszabású kritikai realista műveket alkotott, s ezzel közvetlenül Ady és József Attila mellett van irodalmi helye, egyet kell értenünk ma is Révai Józseffel.

Szembetűnő a különbség Nagy Péter Móricz-életrajzának két kiadása között stilisztikai szempontból is. Az új változat nyelve és stílusa egyszerűbb, természetesebb, mondatszerkesztései magyarosabbak. A retorikus mondatok és félmondatok jórészt elmaradtak.

Nagy Péter művével a Móricz életmű teljes felmérésére és méltatására vállalkozott. Ezért sajnáljuk, hogy mind az egykori, mind

a mostani kiadásban tudatosan mellőzi Móricz drámaírói tevékenységének, hatalmas prózáiról eredményei mellett is munkássága e tekintélyes részének alapos vizsgálatát. Véleménye szerint ugyanis a Móricz-drámák alulmaradnak prózai munkái színvonalán és sem művészi, sem eszmeileg nem jelentenek többletet. E megállapításával egyet lehet érteni, de ha a magyar drámairodalom folytonosságát is figyelembe vesszük, akkor e művek újszerűsége kétségtelen, ahogy erre az újabb színháztörténeti kutatások is rámutattak. Igazságtalannak tűnik Móriczcal szemben Nagy Péternek az a álláspontja, amely szerint a drámaírás szinte kizárólag a színház nagyobb anyagi lehetőségét jelentette Móricz számára. Móricznak valóban fontos volt a színház, mint minden más kereseti forrás is, de ismerjük olyan nyilatkozatait, melyek arról tanuskodnak, hogy őt a dráma mint műfaj és kifejezési forma érdeklé s így munkássága e része is feltétlenül érdekes és fontos tárgya lehetne a Móriczi mű teljességét vizsgáló kutatásnak.

Nagy Péter monográfiáját — apróbb kifogásaink ellenére is — a Móricz-irodalom fontos és hézagpótló alkotásának tartjuk. A Móricz életművet ilyen teljességben tárgyaló munka az 1. kiadás óta sem látott napvilágot. Az utolsó tíz évben mind az olvasóközönség, mind az irodalomtörténészek száma jelentékenyen szaporodott. Nagy Péter műve, ahogy ő maga céljaul tűzte ki, az ő számukra eligazító kalauz és tudományos irányítás lesz.

F. Csanak Dóra

Barta Sándor: Ki vagy? Válogatott versek. A bevezető tanulmányt írta: Illyés Gyula. Válogatta és sajtó alá rendezte: Vászoly Erik. Bp. 1962. Szépirodalmi K. 139 l.

Barta Sándor — akárcsak Komját Aladár és mások — a tízes évek avantgardista köréből indult el s vált a húszas években a két háború közötti magyar szocialista irodalom egyik jelentős alakjává. Tragikus hirtelenséggel megrekedt költészetének döntő részében az expresszionizmus jegyei fedezhetők fel; mint korában annyian, ő is „víz alá gyilkolta” magában „a művészt, a poétát, hogy eszközzé teljesedjék” (*Fiatalemler*): a tömegek hangjának, forradalmi lendületnek és igazságának megszólaltatója kívánt lenni. Valójában — ahogy ezen időszak legjellegzetesebb alkotása, a *Primitív színháromság* mutatja — eleinte még az elviselhetetlen nyomor és kizsákmányolás felpanaszlója inkább, mintsem tudatos forradalmár; a bécsi emigráció éveiben azonban

(a Tanácsköztársaság bukásán érzett fájdalom mellett) már az osztályharcos szemlélet alakítja a képeket (közöttük az *Akaszott ember* emlékeztet metaforáit). Legtermékenyebb korszaka ez; figyelme az osztrák főváros irodalmi csatározásairól egyre inkább a szovjet nép nagy küzdelme felé fordul. *Idő kristálya*: Moszkva című versében megindító szeretettel és ritka invencióval szól Leninről, akinek alakját többször megénekl. Moszkvába költözése után a hétköznapi élet örömeinek verse-foglalása mellett (*Utazik a brigád*) gyakran foglalkoztatja a távoli szülőháza is: életének utolsó időszakában egyre erősebben jelentkezik a honvágy (*Házam földjén*). A harmincas években ő is, akárcsak az anantgardizmusban elindult több más szocialista költő, fokozatosan szakít az expresszionizmussal; de a további fejlődés útjára legfeljebb csak következtetni lehet félbemaradt életművéből. Most kiadott válogatott verseinek elemzése így is sok adalékkal szolgálhat a két háború közötti magyar szocialista líra forrásvidékeinek pontosabb felméréséhez és megjelöléséhez. Hiszen Barta Sándor költészete nem elszigetelten és külön irányban haladt, hanem beletartozott abba a széles áramlatba, mely a tízes-húszas évek tapasztalatain okulva szervesen fejlődött tovább; kétségtelen bizonyítékot szolgáltatva amellett, hogy az avantgardizmus pozitív és negatív szerepét — minden formalista megközelítéstől és előítéléstől mentesen — a maga történetiségében, elsősorban tartalmi szempontokra figyelmeztetve kell felmérnünk.

A főleg példaadásában és tanulságaiban fontos életművet a személyes emlékezés hangján ismerteti tanulmányában *Illyés Gyula* és találoan utal Barta Sándor költészetének jellegére Grosz és Chagall nevével. Együttal sok ismeretlen élettrajzi adatot felhasználva megrajzolja a költő emberi portréját. Természetesen kifejti, „Bartáról szólva”, a maga *költői* állásfoglalását is az avantgardizmussal kapcsolatosan, valamint saját életútjára vonatkozóan. (Eközben talán kissé túlságosan sötétre festi az emigráció veszélyeit. Barta Sándor életművéből — sajnos — nem hozhatunk példákat, Komját Aladár párizsi versei azonban meggyőzően érvelhetnek amellett, hogy a jó ügy szolgálatában vállalt távollét nem szikkasztja ki a költőt vénát.) Vászoly Erik a legjellegzetesebb verseket válogatta össze; de nem lett volna haszontalan, ha a teljesség kedvéért a kötet végén közli Barta Sándor valamennyi versének bibliográfiáját. Bár nem tudományos jellegű kiadványról van szó, ilyen nagy jelentőségű — és feltáró funkciójú — gyűjteménynél a szükséges lexikális és könyvészeti adatok nem hiányozhatnak.

Szabó György